

MARIA JANKOWSKA,
KRYSTYNA WITKOWSKA

NIEPOCZYTALNOŚĆ W PRAWIE KARNYM, W PRAWIE CYWILNYM A UDZIAŁ I REPREZENTACJA STRON PROCESOWYCH Z ZAKŁÓCENIAMI CZYNNOŚCI PSYCHICZNYCH W PROCESIE KARNYM

1. Niepoczytalność w prawie karnym

Przestępstwo jest zjawiskiem o złożonej, wielopłaszczyznowej strukturze. Z jednej strony jako czyn społecznie niebezpieczny, co stanowi materialny element jego struktury, jest zjawiskiem społecznym występującym w obiektywnej rzeczywistości. Z drugiej strony jest pojęciem normatywnym, ze względu na pozostałe elementy jego struktury jakim jest zespół znamion, bezprawność i wina¹. Na gruncie polskiego prawa karnego podlega odpowiedzialności karnej ten, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego spełnienia (art. 1 § 1 k.k.).

Warunkiem odpowiedzialności karnej za czyn zabroniony jest przypisanie winy jego sprawcy. Jest to podmiotowy warunek odpowiedzialności karnej określany jako wina indywidualna przypisana osobie fizycznej w trybie określonym przez prawo karne. Winą jest wadliwość procesu decyzyjnego sprawcy czynu zabronionego w warunkach możliwości podjęcia decyzji zgodnej z wymaganiami prawa. Do przesłanek normatywnych, od których zależy umyślne lub nieumyślne popełnienie czynu zabronionego, by było „zarzucane” i można było jego sprawcy przypisać winę, należą: zdolność sprawcy do zawinienia, możliwość rozpoznania bezprawności popełnienia czynu, normalna sytuacja motywacyjna. Dlatego też uchyla winę: nieosiągnięcie przez sprawcę wieku odpowiedzialności, niepoczytalność w chwili czynu, usprawiedliwiony błąd co do bezprawności czynu lub okoliczności ją wyłączającej, stan wyższej konieczności i działanie w warunkach rozkazu².

W myśl art. 1 § 3 k.k. nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego, jeżeli nie można mu przypisać winy w czasie czynu. Nie popełnia przestępstwa ten

¹ J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, *Kodeks karny, Komentarz*, Warszawa 1987, s. 1.

² A. Marek, *Kodeks karny, Komentarz*, Warszawa 2006, s. 18–22; G. Bogdan, Z. Cwiakański, P. Kardas, J. Majewski, J. Raglewski, M. Szewczyk, W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny, część ogólna, Komentarz*, t. I, Kraków 2004, s. 66.

kto z powodu choroby psychicznej, upośledzenia umysłowego lub innego zakłócenia czynności psychicznych, nie mógł w czasie czynu rozpoznać jego znaczenia lub pokierować swoim postępowaniem (art. 31 § 1 k.k.).

Niepoczytalność w ustawie karnej może być określana za pomocą metody biologiczno-psychiatrycznej, podającej jako przyczyny takiego stanu niedorozwój umysłowy, chorobę psychiczną lub inne zakłócenia czynności psychicznych, omijającej jej skutki, jakie wywierają na funkcje intelektu i woli; metody psychologicznej, wskazującej na jego skutki w psychice sprawcy czynu w sferze intelektu lub woli, albo obu tych sfer jednocześnie (niemożność rozpoznania znaczenia czynu lub niemożność pokierowania postępowaniem) lub metody mieszanej, polegającej na połączeniu obu wymienionych metod i wskazaniu zarówno na przyczyny niepoczytalności, jak i na treść psychologiczną niepoczytalności³. Przez inne zakłócenia funkcji psychicznych, wpływające na ocenę poczytalności sprawcy przestępstwa należy rozumieć nie tylko zakłócenia patologiczne, ale także stan silnego wzburzenia, które może znacznie ograniczać zarówno możliwość rozpoznania znaczenia czynu i pokierowania postępowaniem⁴.

Dla przyjęcia niepoczytalności niezbędne jest ustalenie, czy z powodu jednej z przyczyn psychiatrycznych wystąpił połączony z nią więzią przyczynową, skutek psychologiczny w opisywanej postaci⁵. Źródłem niepoczytalności są choroby psychiczne i stanowią one najszerszą grupę przyczyn niepoczytalności lub ograniczenia poczytalności sprawcy. Niedorozwój umysłowy najczęściej spowodowany jest uszkodzeniem mózgu w okresie życia płodowego lub ma charakter genetyczny. Wprowadzenie do art. 31 § 1 k.k. określenia „upośledzenie umysłowe” jest szersze i obejmuje swym zakresem również stany, w których na skutek doznanych urazów doszło do zaniku niektórych funkcji mózgu. Inne zakłócenia czynności psychicznych są grupą niejednorodną, obejmującą te wypadki, które nie mogą być zakwalifikowane do grup poprzednich, a mają podobne jak one źródła patologiczne albo niepatologiczne. Inne zakłócenia czynności psychicznych wpływające na ocenę poczytalności sprawcy przestępstwa to stany fizjologiczne, a także stan silnego wzburzenia, które mogą znacznie ograniczać zarówno możliwość rozpoznania znaczenia czynu jak i pokierowania postępowaniem⁶. Niemożność rozpoznania znaczenia czynu, która jest jednym z psychologicznych skutków okoliczności psychiatrycznych, może objawiać się w dwóch aspektach:

1) niemożności rozpoznania biologiczno-fizykalnych, przyczynowo-skutkowych konsekwencji swojego zachowania (płaszczyzna ontologiczna),

³ A. Marek, *Prawo karne...*, *op.cit.*, Warszawa 2007, s. 153; G. Bogdan, Z. Ćwiakalski, P. Kardas, J. Majewski, J. Raglewski, M. Szweczyk, W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks...*, *op.cit.*, s. 556; J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, *Kodeks...*, *op.cit.*, s. 101.

⁴ Wyrok SA w Krakowie z 7 września 2005r., II AKa117/05, KZS 2005/10/24.

⁵ M. Filar (w:) J. Bojarski, M. Bojarski, W. Filipkowski, O. Górniok, S. Hoc, P. Hofmański, M. Kalitowski, M. Kulik, L.K. Paprzycki, E. Pływaczewski, W. Radecki, Z. Sienkiewicz, Z. Siwik, R.A. Stefański, L.Tyszkiewicz, A. Wąsek, L. Wilk, *Kodeks karny, Komentarz*, Warszawa 2010, s. 127.

⁶ Wyrok SA w Krakowie 7 września 2005, II AKa 117/05, KZS2005/10/24.

2) niemożności rozpoznania sensu moralno-prawnego takiego zachowania (płaszczyzna aksjologiczna).

Najczęściej aspekty te występują jednocześnie, do stwierdzenia niemożności wystarcza wystąpienie jednego z nich. Niemożność pokierowania swoim postępowaniem jest brakiem możliwości zachowania się zgodnie z oczekiwaniami i standardami społecznymi przy równoczesnym zachowaniu zdolności prawidłowego ontologicznie i aksjologicznie rozeznania znaczenia czynu⁷.

2. Niepoczytalność jako wada oświadczenia woli w prawie cywilnym

Prawo cywilne nie definiuje pojęcia niepoczytalności. W myśl art. 82 k.c. nieważne jest oświadczenie woli złożone przez osobę, która z jakichkolwiek powodów znajdowała się w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli. Dotyczy to w szczególności choroby psychicznej, umysłowego albo innego, chociażby niedorozwoju własnych i zachowań innych osób, niezdawanie sobie sprawy ze znaczenia i skutków własnego postępowania. Stan taki musi przy tym wynikać z przyczyny wewnętrznej, a więc ze stanu, w jakim znajduje się osoba składająca oświadczenie woli, a nie z okoliczności nawet przemijającego, zaburzenia czynności psychicznych. Przepis ten określa ogólnie pewien stan psychiczny, niezależnie od przyczyn jakie do niego doprowadziły, może to być stan odurzenia alkoholem lub narkotykami, nieprzytomność, ciężka choroba, a nawet stany niemające charakteru patologicznego, lecz o naturze fizjologicznej. Stan wyłączający świadomość to — najogólniej rzecz ujmując — brak rozeznania, niemożność rozumienia zachowań zewnętrznych, w jakich osoba ta się znalazła. Sformułowanie art. 82 k.c. wskazuje, że wada oświadczenia woli określona w tym przepisie, obejmuje dwa różne stany faktyczne, które mogą występować samodzielnie, trzeba jednak zauważyć, że granica między stanem wyłączającym świadome powzięcie decyzji, a stanem wyłączającym swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli jest bardzo płynna. Powzięcie decyzji i wyrażenie woli jest swobodne, gdy zarówno proces decyzyjny, jak i uzewnętrznienie woli nie zostały zakłócone przez destrukcyjne czynniki wynikające z właściwości psychiki czy procesu myślowego osoby składającej oświadczenie woli. Stan wyłączający swobodę musi również wynikać z przyczyny wewnętrznej, umiejscowionej w samym podmiocie składającym oświadczenie woli, a nie w sytuacji zewnętrznej. Tak pojmowanemu brakowi swobody towarzyszyć będzie natomiast najczęściej także pewne ograniczenie świadomości. Stan wyłączający świadome powzięcie decyzji i wyrażenie woli nie może być rozumiany dosłownie, wobec czego nie musi oznaczać całkowitego zniesienia świadomości i ustania czynności mózgu. Wystarczy istnienie takiego stanu, który oznacza brak rozeznania, niemożność rozumienia posunięć własnych i posunięć innych osób oraz niezdawanie sobie sprawy ze znaczenia.

⁷ M. Filar (w:) J. Bojarski, M. Bojarski, W. Filipkowski, O. Górniok, S. Hoc, P. Hofmański, M. Kalitowski, M. Kulik, L.K. Paprzycki, E. Pływaczewski, W. Radecki, Z. Sienkiewicz, Z. Siwik, R.A. Stefański, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, L. Wilk, *Kodeks..., op.cit.*, s. 128.

3. Niepoczytalność a zdolność do czynności prawnych

W myśl art. 8 k.c. każdy człowiek od chwili urodzenia posiada zdolność prawną, co oznacza, że może być on podmiotem praw i obowiązków, np. być właścicielem, spadkobiercą itp. Natomiast zdolność do czynności prawnych należy rozumieć jako zdolność do składania oświadczeń woli we własnym imieniu i ze skutkami prawnymi dla siebie np. zawieranie umów.

Prawo cywilne przyznaje pełną zdolność do czynności prawnych osobom pełnoletnim, które nie zostały ubezwłasnowolnione. Zatem pełną zdolność do czynności prawnych uzyskuje w myśl art. 11 k.c. każdy człowiek po ukończeniu 18 roku życia, o ile nie zostanie ubezwłasnowolniony. Ubezwłasnowolnienie może być całkowite lub częściowe. Osoba, która ukończyła lat trzynaście, może być ubezwłasnowolniona całkowicie, jeżeli wskutek choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, nie jest w stanie kierować swym postępowaniem (art. 13 § 1 k.c.). Jako przesłanki ubezwłasnowolnienia zostały wskazane choroby psychiczne, niedorozwój umysłowy lub inne zaburzenia psychiczne w szczególności takie jak pijaństwo i narkomania. Ich wystąpienie nie jest jednak wystarczające do orzeczenia ubezwłasnowolnienia całkowitego, musi jeszcze zaistnieć wywołany przez nie skutek w postaci braku możliwości kierowania swoim postępowaniem.

Zgodnie z art. 16 k.c. ubezwłasnowolnienie częściowe może być orzeczone jedynie wobec osoby pełnoletniej z powodu choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, jeżeli stan tej osoby nie uzasadnia ubezwłasnowolnienia całkowitego, lecz potrzebna jest pomoc do prowadzenia jej spraw.

Ubezwłasnowolnienie całkowite pozbawia zdolności do czynności prawnych (art. 12 k.c.), natomiast ubezwłasnowolnienie częściowe jedynie ją ogranicza (art. 15 k.c.). Wszelkie zatem czynności prawne dokonane przez osobę ubezwłasnowolnioną całkowicie są nieważne (art. 14§ 2 k.c.). Zgodnie z art. 14 § 2 k.c. wyjątek stanowią jedynie powszechnie zawierane umowy w sprawach życia codziennego, zatem chodzi tu o takie sprawy, które w typowych stosunkach społecznych można uznać za drobne i bieżące sprawy życia codziennego, takie jak np. zakupy produktów niezbędnych do egzystencji. Innych czynności prawnych osoba ubezwłasnowolniona całkowicie może dokonywać jedynie za pośrednictwem swojego przedstawiciela ustawowego, jakim jest ustanowiony przez sąd opiekun. W myśl art. 156 k.r.i o. opiekun powinien uzyskiwać zezwolenie sądu opiekuńczego we wszelkich ważniejszych sprawach, które dotyczą osoby lub majątku ubezwłasnowolnionego.

Ubezwłasnowolnienie częściowe powoduje jedynie ograniczenie zdolności do czynności prawnych i nie pociąga za sobą nieważności czynności prawnej dokonanej przez taką osobę. Jednakże, w myśl art. 17 k.c., do ważności czynności prawnej, przez którą osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych zaciąga zobowiązanie lub rozporządza swoim prawem, potrzebna jest zgoda jej przedstawiciela ustawowego, którym dla ubezwłasnowolnionego częściowo jest ustanowiony przez sąd kurator. Ważność umowy, która została zawarta przez

osobę ograniczoną w zdolności do czynności prawnych bez wymaganej zgody przedstawiciela ustawowego, zależy od potwierdzenia umowy przez tego przedstawiciela (art. 18 § 1 k.c.). Istnieje również przewidziana w art. 18 § 2 k.c. możliwość potwierdzenia takiej czynności prawnej przez samą osobę częściowo ubezwłasnowolnioną w przypadku, gdy uzyska ona pełną zdolność do czynności prawnych. *A contrario*, inne czynności takiej zgody nie wymagają⁸.

Nieważne jednak są jednostronne czynności prawne dokonane samodzielnie przez osobę częściowo ubezwłasnowolnioną, do których ustawa wymaga zgody przedstawiciela ustawowego (art. 19 k.c.).

Od zasady, że osoba ubezwłasnowolniona częściowo dokonuje czynności prawnych sama, ale do ich ważności potrzebna jest zgoda kuratora, jest wiele wyjątków.

Osoba o ograniczonej zdolności do czynności prawnych ma prawo, na podstawie art. 22 § 3 kodeksu pracy nawiązać samodzielnie, bez zgody przedstawiciela ustawowego stosunek pracy oraz dokonywać czynności prawnych dotyczących tego stosunku. Osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych może również bez zgody przedstawiciela ustawowego zawierać umowy należące do umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego (art. 20 k.c.), a także rozporządzać swoim zarobkiem, chyba, że sąd opiekuńczy z ważnych powodów inaczej postanowi (art. 21 k.c.). Jeżeli przedstawiciel ustawowy osoby ograniczonej w zdolności do czynności prawnych oddał jej określone przedmioty majątkowe do swobodnego użytku, osoba ta uzyskuje pełną zdolność w zakresie czynności prawnych, które tych przedmiotów dotyczą (art. 22 k.c.). Wyjątek stanowią czynności prawne, do których dokonania nie wystarcza według ustawy zgoda przedstawiciela ustawowego — takie jak czynności przekraczające zakres zwykłego zarządu, do których niezbędna jest zgoda sądu opiekuńczego (art. 178 § 2 k.r.i o. w zw. z art. 156 k.r.i o.).

4. Sytuacja prawna osoby ubezwłasnowolnionej w świetle wybranych przepisów

Nie w każdej dziedzinie i nie wszystkie czynności prawne mogą być dokonane w imieniu osoby ubezwłasnowolnionej przez jej przedstawiciela ustawowego. Wskutek ubezwłasnowolnienia człowiek traci całkowicie niektóre prawa, a inne mogą ulec ograniczeniu. Przepisy prawa dają też osobie ubezwłasnowolnionej szczególne prawa, mające na celu ochronę tej osoby.

Osobie ubezwłasnowolnionej całkowicie lub częściowo nie przysługuje czynne ani bierne prawo wyborcze (art. 62 i 99 Konstytucji RP). Osoba ubezwłasnowolniona całkowicie nie może zawrzeć małżeństwa (art. 11 k.r.i o.). Osoba ubezwłasnowolniona częściowo (lub osoba z upośledzeniem umysłowym i innymi zaburzeniami, wobec której nie orzeczono ubezwłasnowolnienia) może starać się o zgodę sądu na zawarcie małżeństwa (art. 12 k.r.i o.). Mężczyzna ubezwłasnowolniony całkowicie nie może uznać dziecka, nie może też zrobić tego za niego opiekun ustawowy (art. 73 k.r.i o.). Mężczyzna ubezwłasnowolniony częściowo może uznać dziecko, ale potrzebna jest na to zgoda jego kuratora (art. 74 k.r.i o.). Osoba

⁸ Uchwała SN z 13 grudnia 1994 r., III CZP 159/94.

ubezwłasnowolniona całkowicie lub częściowo nie może być ustanowiona opiekunem ani kuratorem (art. 148 § 1 k.r.i o.), nie może sporządzić ani odwołać testamentu (art. 944 k.c.), nie może być również wykonawcą testamentu (986 k.c.). Osoba ubezwłasnowolniona całkowicie lub częściowo nie może być członkiem stowarzyszenia (art. 3 Ustawy z 7 kwietnia 1989 r. prawo o stowarzyszeniach)⁹.

5. Strony procesowe z zakłóceniami czynności psychicznych, ich udział i reprezentacja w procesie karnym

Normy prawa procesowego są tak ukształtowane, by prawo karne materialne było zastosowane zgodnie z zasadą trafnej reakcji karnej, według której tylko oskarżony winny zarzucanego mu czynu, ma ponieść odpowiedzialność karną i tylko taką, na jaką według tego prawa zasłużył¹⁰. Zasada trafnej reakcji karnej sformułowana w art. 2 § 1 pkt 1 k.p.k., w swej treści odnosi się do winy sprawcy przestępstwa poprzez wyrażenie, że jednym z celów procesu karnego jest, aby sprawca został wykryty i pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a osoba niewinna nie poniosła tej odpowiedzialności. Celem postępowania karnego jest również realizacja interesów procesowych każdego z uczestników procesu.

Uczestnicy postępowania karnego mogą realizować swoje prawa poprzez dokonywanie czynności procesowych. Czynnością procesową jest prawem przewidziane zachowanie się uczestnika procesu (np. organu procesowego, strony) zmierzające do wywołania ustawowo określonych skutków prawnych. Czynności procesowe mogą występować jako zachowania pozytywne (działanie) albo jak o zachowanie pasywne (zaniechanie). Warunkami dopuszczalności są m.in.: określona forma czynności, termin jej wykonania, miejsce wykonania, uprawniony podmiot oraz dążenie do osiągnięcia zamierzonego skutku¹¹.

Czynnościami procesowymi są czynności faktyczne, spostrzeżenia procesowe, oświadczenia procesowe. Oświadczeniami procesowymi jest uzewnętrznianie treści intelektualnych lub aktów woli. Oświadczenia procesowe dzielą się na oświadczenia wiedzy, np. zeznania, wyjaśnienia, zawiadomienia, i oświadczenia woli, a wśród nich wyróżnia się oświadczenia woli postulujące (np. wnioski dowodowe, wniosek prokuratora o skazanie oskarżonego bez przeprowadzania rozprawy, wniosek oskarżonego o skazanie go bez postępowania dowodowego) i oświadczenia imperatywne (np. polecenia, decyzje procesowe)¹². Aby uczestnicy postępowania karnego mogli realizować swoje uprawnienia muszą znać swoje obowiązki i uprawnienia, jakie przysługują im w procesie karnym.

W myśl art. 16 § 1 k.p.k. organ procesowy jest obowiązany pouczyć uczestników postępowania o ciężących obowiązkach i przysługujących im

⁹ DzU2001, nr 79, poz. 855 z póź. zm.

¹⁰ M. Cieślak, *Polska procedura karna*, Warszawa 1984, s. 13; A. Gaberle, *Dowody w sądowym procesie karnym*, Kraków 2007, s. 21.

¹¹ F. Prusak, *Postępowanie karne — warunki dopuszczalności procesu i czynności procesowych*, Warszawa 2002, s. 113–114.

¹² T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2006, s. 385–387.

uprawnieniach, a brak takiego pouczenia lub mylne pouczenie nie może wywoływać ujemnych skutków procesowych dla uczestnika postępowania lub innej osoby, której to dotyczy. Z art. 16 § 2 k.p.k. wynika, że organ procesowy powinien ponadto w miarę potrzeby udzielać uczestnikom postępowania informacji o ciąży obowiązków i o przysługujących im uprawnieniach także, w wypadkach, gdy ustawa wyraźnie takiego obowiązku nie stanowi.

Zrozumiałe jest, że obowiązek wynikający z art. 16 § 2 k.p.k. należy realizować ze szczególną starannością gdy jednym z uczestników procesu jest osoba, u której występują zakłócenia czynności psychicznych z przyczyn zdrowotnych lub niedojrzałości wiekowej. Podstawą wszelkich rozstrzygnięć w postępowaniu karnym mogą być prawdziwe ustalenia faktyczne. Do nich należą również okoliczności odnoszące się do stanu psychicznego oskarżonego w czasie czynu i w toku toczącego się postępowania. Zapewnia się wówczas oskarżonemu, warunki realizacji prawa do obrony¹³. Podobny pogląd należy odnieść do pokrzywdzonego, by skutecznie respektować jego uprawnienia w procesie karnym.

Kodeks postępowania karnego nie zawiera definicji niepoczytalności, odwołując się w tym zakresie do norm kodeksu karnego, który skutki prawne dla oskarżonego łączy jedynie ze zniesieniem lub znacznym ograniczeniem poczytalności w rozumieniu art. 31 § 1–3 k.k.¹⁴. Przewidują jednak dodatkowe gwarancje przestrzegania uprawnień stron procesowych ułomnych psychicznie, które odnoszą się zarówno do wieku strony jak i zaburzeń zdrowia psychicznego.

W myśl art. 49 § 1 k.p.k. pokrzywdzonym jest osoba fizyczna lub prawna, której dobro zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo. Ustalenie osoby pokrzywdzonej, wymaga odwołania się do prawa materialnego. Pokrzywdzonym jest nie tylko ten, kto poniósł szkodę majątkową, ale także ta osoba, która padła ofiarą naruszenia dobra niemajątkowego, osobistego¹⁵.

Osoba fizyczna może być pokrzywdzonym niezależnie od tego, czy uzyskała pełnoletność i związaną z nią zdolność do czynności procesowych, a w zakresie stosunków cywilnoprawnych pełną zdolność do czynności prawnych. Posiadanie zdolności do czynności procesowych (prawnych) jest warunkiem osobistego działania w procesie. Zdolność taką posiada osoba fizyczna, która ukończyła 18 lat i nie jest ubezwłasnowolniona całkowicie lub częściowo. Brak takiej zdolności powoduje, że taki pokrzywdzony w procesie może działać poprzez swojego przedstawiciela ustawowego lub osobę, pod której stałą pieczę pozostaje. Dla podejmowania działań w procesie nie jest wystarczająca ograniczona zdolność do czynności prawnych. Prawo karne procesowe nie zna — w odróżnieniu od prawa cywilnego — pełnej i ograniczonej zdolności do czynności procesowych¹⁶.

Jeżeli pokrzywdzony jest małoletni lub ubezwłasnowolniony całkowicie lub częściowo, prawa jego wykonuje przedstawiciel ustawowy lub osoba, pod której stałą pieczę pokrzywdzony pozostaje (art. 51 § 2 k.p.k.). Osoba, pod której pieczę

¹³ L.K. Paprzycki, *Osoba niepełnosprawna psychicznie w prawie i postępowaniu karnym. Zarys problematyki*, „Forum Iuridicum”, 2002 nr 2, s. 118–119.

¹⁴ Postanowienie SN 14 marca 2008 r., VKK 434/07, Pip 2008/10/140.

¹⁵ P. Hofmanski, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks...*, *op.cit.*, s. 308–309.

¹⁶ *Ibidem*, s. 306.

pozostaje małoletni albo ubezwłasnowolniony całkowicie lub częściowo nie będąca przedstawicielem ustawowym, to osoba, która pieczę taką sprawuje całkowicie i niepodzielnie, a nie okresowo w pewnych tylko okresach. Decydujące jest faktyczne pozostawanie pokrzywdzonego pod pieczę i władztwem innej osoby¹⁷.

W literaturze za przedstawiciela ustawowego uznaje się osobę, której umocowanie do występowania w czyimś imieniu nie wynika z woli reprezentowanego. Osoba, pod której pieczę pozostaje małoletni albo ubezwłasnowolniony całkowicie lub częściowo nie jest traktowana przez prawo cywilne jako ustawowy przedstawiciel, lecz w procesie karnym z mocy art. 51 § 2 k.p.k. nabywa uprawnienia procesowe przedstawiciela ustawowego pokrzywdzonego¹⁸.

Wykonuje on wszystkie czynności procesowe w zastępstwie pokrzywdzonego, a ich skutki dotyczą pokrzywdzonego, a nie osoby dokonującej ich. Są nimi czynności korzystne i niekorzystne dla pokrzywdzonego, niekiedy podejmowane wbrew woli pokrzywdzonego. Przedstawiciel reprezentujący interesy pokrzywdzonego, na podstawie art. 51 § 2 k.p.k., pozbawia go prawa do samodzielnego działania¹⁹. Korzysta ze wszystkich uprawnień procesowych, które przysługiwałyby pokrzywdzonemu, gdyby sam mógł działać w procesie; działa tak, jak działałby pokrzywdzony²⁰. Jednak rodzic małoletniego nie może, działając w charakterze przedstawiciela ustawowego, wykonywać praw tego małoletniego jako pokrzywdzonego w postępowaniu karnym, w tym także w postępowaniu z oskarżenia prywatnego, jeżeli oskarżonym jest drugi z rodziców²¹. Pokrzywdzony do czasu osiągnięcia pełnoletności nie ma możliwości samodzielnego występowania w procesie karnym w zakresie oświadczeń woli, może natomiast składać oświadczenia wiedzy. Może występować w procesie karnym jako świadek²². Podobne uwagi odnosi się do ubezwłasnowolnionego. Czynności procesowe dokonane przez pokrzywdzonego małoletniego albo ubezwłasnowolnionego całkowicie lub częściowo są nieskuteczne.

Pojawia się jednak trudność, w ocenie podejmowanych przez czynności procesowych i składanych oświadczeń woli przez pokrzywdzonego, który ujawnia zaburzenia psychiczne. Kodeks postępowania karnego nie odnosi się do ważności oświadczeń woli takiego pokrzywdzonego. Czynności są skuteczne, choć w literaturze poglądy na ten temat są podzielone. Za słuszny należy uznać pogląd, że skuteczne działanie w procesie nie wynika jedynie z przesłanek prawnych, ale także z przesłanek faktycznych. Uczestnik postępowania może mieć pełną zdolność do czynności prawnych, ale na skutek nawet przemijających zaburzeń psychicznych jego faktyczna zdolność do składania oświadczeń woli może być ograniczona lub

¹⁷ Ibidem, s. 319–321.

¹⁸ A. Kaznowski, *Udział pokrzywdzonego małoletniego w procesie karnym*, „Prok i Pr.” 2007, nr 5, s. 77–80.

¹⁹ S. Waltoś, *Proces karny, zarys systemu*, Warszawa 2003, s. 194.

²⁰ J. Bratoszewski, L. Gardocki, Z. Gostyński (red), S. T. Przyjemski, R.A. Stefański, S. Zabłocki, *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, t. I, Warszawa 2003, s. 447.

²¹ Uchwała SN z 30 września 2010 r., I KZP 10/10, OSNKW 2010/10/84.

²² R. Kmiecik, E. Skrętowicz, *Proces karny, część ogólna*, Warszawa 2007, s. 191.

zniesiona²³. Aby zapewnić ochronę interesów pokrzywdzonego, wykazującego ułomności zdrowia psychicznego należy przyjąć, że jest on osobą nieporadną w rozumieniu art. 51 § 3 k.p.k. i wówczas jej prawa może wykonywać osoba, pod której pieczęą pozostaje. Jednak, czy może ona realizować wszystkie uprawnienia pokrzywdzonego. Artykuł 53 § 3 k.p.k. nie dokonuje rozróżnienia praw pokrzywdzonego na te, które może realizować tylko on sam i te, które realizować może również opiekun niepełnosprawnego pokrzywdzonego. Mając na względzie literalną wykładnię tego przepisu należy uznać, że opiekun faktyczny może realizować wszelkie prawa przyznane pokrzywdzonemu, tak jak wszelkie prawa pokrzywdzonego może realizować jego przedstawiciel ustawowy. Jednak brak ustawowego stwierdzenia, że opiekun faktyczny działa obok pokrzywdzonego, powoduje brak możliwości przyznania mu takich uprawnień jak opiekunowi wskazanemu w art. 51 § 2 k.p.k., który działa w procesie zamiast pokrzywdzonego. Dla właściwej realizacji interesów procesowych takiego pokrzywdzonego, pewnym rozwiązaniem będzie udział pełnomocnika, reprezentującego jego interesy. Dla uniknięcia ryzyka uznania ustanowienia przez pokrzywdzonego z zaburzeniami psychicznymi, pełnomocnika za nieważne, byłoby wskazane wprowadzenie instytucji pełnomocnika z urzędu. Jednak stwierdzenie, że pokrzywdzony „może” ustanowić pełnomocnika, jak również, że jego prawa „mogą” być realizowane przez osobę, pod której pieczęą pokrzywdzony pozostaje stwarza sytuację, w której pokrzywdzony z zaburzeniami psychicznymi będzie działał sam w procesie karnym. Stąd też należy uznać za w pełni uzasadniony postulat wprowadzenia w kodeksie postępowania karnego zapisu, by wskazać organowi procesowemu, w jaki sposób ma realizować dyspozycję art. 2 § 1 pkt 3 k.p.k. w powołanej wyżej sytuacji²⁴. W myśl art. 87§ 1 k.p.k. strona inna niż oskarżony może ustanowić pełnomocnika. Pełnomocnik może działać w interesie pokrzywdzonego w postępowaniu przygotowawczym i sądowym²⁵.

Ustalenia wskazujące na ułomność oskarżonego, wynikającą ze stanu psychicznego, nakazują dokonanie badań psychiatrycznych i psychologicznych. W myśl 79 § 1 pkt 3 k.p.k. oskarżony musi mieć obrońcę, gdy zachodzi wątpliwość do jego poczytalności. Przepis określa, że podstawą obligatoryjnej obrony jest istnienie uzasadnionej wątpliwości co do poczytalności oskarżonego, a nie obiektywnie zachodzący stan takiej niepoczytalności. Uzasadnione wątpliwości co do poczytalności w szczególności wówczas, gdy ujawnione zostały okoliczności, na podstawie których nasuwa się przypuszczenie, że oskarżony jest upośledzony umysłowo lub chory psychicznie lub też, że jego czynności psychiczne ulegają zakłóceniu²⁶. Ustalenia biegłych dotyczą także stanu zdrowia psychicznego oskarżonego w czasie trwania postępowania, czy nie odbiega on normy w sposób, który wykluczałby jego udział w procesie²⁷. Obrona obligatoryjna nie ogranicza samodzielności

²³ S. Śliwiński, *Polski proces karny przed sądem powszechnym. Zasady ogólne*, Warszawa 1961, s. 166; W. Daszkiewicz, *Głosa do wyroku SN z 5 stycznia 1973, III KR 192/72*, „PiP” 1973, nr 8.

²⁴ A. Siostrzonek-Sergiel, *Niektóre zagadnienia udziału pokrzywdzonego z zaburzeniami psychicznymi w postępowaniu karnym*, „Pał.” 2005, nr 1–2, s. 25–33.

²⁵ S. Waltoś, *Proces...*, *op.cit.*, Warszawa 2009, s. 200–201.

²⁶ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks...*, *op.cit.*, s. 438.

²⁷ T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie...*, *op.cit.*, Warszawa 2007, s. 325–326.

oskarżonego, bowiem jego obrońca działa w procesie karnym obok niego, a nie zamiast niego. Obrońca jest przedstawicielem strony, dlatego nie może wykonywać takich czynności, przy których oskarżony występuje jako dowód, np. złożyć wyjaśnień, poddać się badaniom. Może wyłącznie podejmować czynności na korzyść oskarżonego²⁸.

Oskarżony nieletni w określonych sytuacjach, wskazanych w art. 10 § 2 k.k. może być stroną w procesie karnym. Jego niedojrzałość psychiczną z racji wieku chronią normy procesowe, przyznając jemu pomoc w realizowaniu jego uprawnień i podejmowaniu skutecznej obrony. W myśl art. 79 § 1 pkt 1 k.p.k. musi on posiadać obrońcę z urzędu. Obrońca nieletniego, podejmując czynności procesowe w procesie karnym nie pozbawia oskarżonego nieletniego prawa do samodzielnego działania. Podejmowane przez niego czynności procesowe są skuteczne, czyli może skutecznie składać oświadczenia woli. Nie może jednak sam ustanowić sobie obrońcy, bowiem czynność taka wymaga potwierdzenia przez rodziców lub opiekuna prawnego, gdyż jest to czynność cywilnoprawna. Regułą jest jednak, tak jak w sytuacji oskarżonego, który ukończył lat 17, że może on działać samodzielnie, bez żadnych ograniczeń²⁹.

Kodeks postępowania karnego przewiduje dodatkowe gwarancje realizacji praw oskarżonego, gdy jest nim nieletni lub ubezwłasnowolniony. W przypadku ubezwłasnowolnionego niewątpliwie zachodzą wątpliwości co do jego poczytalności, w rozumieniu art. 79 § 1 pkt 3 k.p.k., jeżeli weźmie się pod uwagę przesłanki ubezwłasnowolnienia, określone w art. 13 § 1 k.c.. Ubezwłasnowolnienie samo w sobie nie oznacza niepoczytalności sprawcy czynu zabronionego, będącego ubezwłasnowolnionym³⁰. Organ procesowy zobowiązany jest do ustanowienia obrońcy z urzędu, jeśli oskarżony nie ma obrońcy z wyboru³¹. Istnienie ustanowionego dla ubezwłasnowolnionego, przedstawiciela ustawowego nie zwalnia z wymagania, by oskarżony miał obrońcę we wszystkich sprawach, w których jego poczytalność jest wątpliwa³².

Artykuł 76 k.p.k. stwierdza, że przedstawiciel ustawowy lub osoba, pod której pieczęą pozostaje podejrzany lub oskarżony nieletni lub ubezwłasnowolniony może podejmować na jego korzyść wszelkie czynności procesowe, a przede wszystkim wnosić środki zaskarżenia, składać wnioski oraz ustanowić obrońcę. Ustawodawca w przepisie tym użył stwierdzenia „nieletni”, odróżniając tym samym pozycję procesową oskarżonego nieletniego, od „małoletniego”, którego użył w art. 51 § 2 k.p.k., odnosząc je do art. 10 k.c.

Artykuł 76 k.p.k. odnosi się do ubezwłasnowolnionego całkowicie lub częściowo. Przedstawiciel ustawowy oskarżonego nieletniego lub ubezwłasnowolnionego może działać jedynie na korzyść oskarżonego. Nie jest wymagana stałość

²⁸ Ibidem, s. 355–357.

²⁹ J. Gurgul, *Głosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 28 sierpnia 2002 r., sygn.II KKN 368/00*, „Prok i Pr.” 2004, nr 4, s. 116.

³⁰ Wyrok SN z 25 lutego 2009r.,II KK 316/08, OSNwSK 2009/1/285.

³¹ L.K. Paprzycki, *Osoba niepełnosprawna...*, *op.cit.*, s. 120.

³² W. Daszkiewicz, *Z orzecznictwa Izby Karnej oraz Wojskowej Sądu Najwyższego*, „PiP” 1978, nr 12, s. 176.

pieczy, odmiennie niż w przypadku działania przedstawiciela na podstawie art. 51 § 2 k.p.k.. Prawa osób wskazanych w art. 76 k.p.k. nie pozbawiają oskarżonego możliwości samodzielnego działania, a więc dokonywania czynności procesowych. Podmioty te mają prawo działać obok oskarżonego nieletniego lub ubezwłasnowolnionego³³. Możliwość działania opiekuna lub osoby, pod której pieczę jest oskarżony nieletni lub ubezwłasnowolniony jest szczególną ochroną przestrzegania jego praw.

Pojęcie niepoczytalności i ubezwłasnowolnienia nie są tożsame. Pierwsze z nich jest pojęciem prawa karnego materialnego, drugie zaś cywilnego. W postępowaniu o ubezwłasnowolnienie biegły psychiatra i sąd, roztrząsają nie tylko rodzaj choroby lub niedorozwoju umysłowego, ale także szeroko rozumianą sytuację życiową osoby, która ma być ubezwłasnowolniona. Zestaw przyczyn uzasadniających ubezwłasnowolnienie jest obszerniejszy od tych, które pozwalają orzec o niepoczytalności. Czynności prawne osoby chorej psychicznie, niedorozwiniętej umysłowo są ważne, jeśli nie nastąpiło ubezwłasnowolnienie. Z drugiej zaś strony, można podważyć czynność prawną z powodu oświadczenia woli (art. 82 k.c.).

Osoby wymienione w art. 76 k.p.k. w procesie karnym mogą przychodzić oskarżonemu ubezwłasnowolnionemu lub nieletniemu ze swoistą odsieczą, podejmować działania na jego korzyść, ale w żadnym wypadku nie oznacza to zniesienia procesowej samodzielności³⁴. Czynności podejmowane przez osoby uprawnione w rozumieniu art. 76 k.p.k. mogą być podejmowane na korzyść. O tym, czy czynność procesowa podjęta jest na korzyść będą decydować kryteria obiektywne, nie zaś subiektywne przekonanie przedstawiciela ustawowego, czy też osoby, pod której pieczę pozostaje oskarżony. Organ procesowy dokonuje oceny czynności podejmowanych przez osoby działające w imieniu oskarżonego ubezwłasnowolnionego. Dlatego też czynność podjęta na niekorzyść powinna być oceniona jako nieskuteczna tak, jakby została podjęta przez osobę nieuprawnioną³⁵. Oskarżony ubezwłasnowolniony może dokonywać wszystkich czynności procesowych, a więc w postaci oświadczeń wiedzy i oświadczeń postulujących. Opiekun w procesie karnym uprawniony jest do składania oświadczeń postulujących. Stanowisko opiekuna w procesie karnym należy uznać za zbliżone do stanowiska obrońcy, bowiem może on samodzielnie i niezależnie wybrać, które czynności procesowe podjąć, a kierunek tych czynności, sprecyzowany w art. 76 k.p.k., pozostaje zbieżny z kierunkami czynności obrońcy³⁶.

W myśl art. 156 k.r.i o, opiekun prawny ubezwłasnowolnionego powinien uzyskać zgodę sądu na dokonanie ważnych czynności dotyczących osoby pozostającej pod jego pieczę i jego majątkiem. Za sprawy „ważne” należy rozumieć

³³ J. Bratoszewski, L. Gardocki, Z. Gostyński (red), S.M. Przyjemski, R.A. Stefański, S. Zabłocki, *Kodeks...*, *op.cit.*, s. 535–536.

³⁴ J. Gurgul, *Glosa...*, *op.cit.*, s. 118–119.

³⁵ J. Bratoszewski, L. Gardocki, Z. Gostyński (red), S.M. Przyjemski, R.A. Stefański, S. Zabłocki, *Kodeks...*, *op.cit.*, t. I Warszawa 2003, s. 537.

³⁶ P. Mazur, W. Nowak, *Sytuacja prawna opiekuna oskarżonego ubezwłasnowolnionego całkowicie w polskim postępowaniu karnym przed sądem pierwszej instancji*, „RPEiS” 2007, nr 1, s. 91–92.

wszystkie te sprawy, które mogą w istotny sposób wpłynąć na zasadnicze kierunki rozwoju podopiecznego oraz jego sytuację majątkową. Ponieważ przepis ten wymienia odrębnie sprawy dotyczące osoby podopiecznego i sprawy dotyczące jego majątku, dlatego należy pojęcie „ważniejszych” spraw również traktować odrębnie w stosunku do osoby oraz odrębnie w stosunku do jej majątku. Przykładowo, do „ważniejszych” spraw dotyczących osoby poddanej opiece należy zaliczyć takie sprawy jak: oznaczenie miejsca pobytu podopiecznego, wybór zawodu, poddanie podopiecznego skomplikowanemu zabiegowi medycznemu, wszczęcie postępowania cywilnego we wszystkich „ważniejszych sprawach” podopiecznego itp.³⁷

Czy zatem, na gruncie procesu karnego przedstawiciel ustawowy lub osoba sprawująca pieczę powinna uzyskać zgodę sądu opiekuńczego na dokonanie czynności „ważniejszych” dla ubezwłasnowolnionego oskarżonego w imieniu, którego działa. Nie ulega wątpliwości, że czynności w procesie karnym należą do kategorii „ważnych” odnoszących się do osoby podopiecznego. Skoro przyjmuje się, że organ procesowy dokonuje oceny czy czynność podejmowana przez opiekuna jest na korzyść oskarżonego, to czy konieczne jest, by na jej podjęcie zezwalał opiekunowi sąd opiekuńczy. Przyznając oskarżonemu nieletniemu lub ubezwłasnowolnionemu prawo do samodzielnego działania w procesie karnym i składania skutecznych oświadczeń woli, które podlegają ocenie sądu, trudno uznać za właściwe poddanie kontroli sądu opiekuńczego, czynności podejmowanych przez opiekuna w procesie karnym³⁸.

Ślusznie przyjmuje się, że organ procesowy, który prowadzi postępowanie karne zobowiązany jest do dokonywania oceny oświadczeń woli postulujących, składanych przez oskarżonego, zadając pytania w sposób zrozumiały i dostosowany do zdolności percepcyjnych oskarżonego ubezwłasnowolnionego, zaś w razie powzięcia wątpliwości nie powinien uwzględniać postulatów zawartych w oświadczeniu oskarżonego³⁹. Takie stanowisko wskazuje, że oświadczenia woli oskarżonego ubezwłasnowolnionego nie są oceniane w oparciu o rygory prawa cywilnego. Jest to kolejny argument za odrzuceniem uzyskania przez opiekuna w procesie karnym, zezwolenia sądu opiekuńczego na dokonanie czynności na korzyść oskarżonego, a istotnych, dotyczących „ważniejszych spraw” osoby ubezwłasnowolnionej w rozumieniu prawa cywilnego. Czynności osoby uprawnionej w rozumieniu art. 76 k.p.k. podlegają więc jedynie ocenie przez organ procesowy, przed którym są podejmowane.

Na tle rozważań związanych z czynnościami podejmowanymi przez osobę w wskazaną w art. 76 k.p.k. rodzi się pytanie, w jaki sposób zapewnić jej udział w procesie karnym, jako gwarancję szczególnego traktowania oskarżonego nieletniego lub ubezwłasnowolnionego.

Zasada informacji procesowej zwana inaczej zasadą lojalności, bądź też ujmowana w obrębie zasady uczciwego procesu lub zasady rzetelnego procesu,

³⁷ A. Zieliński, *Uzyskanie przez opiekuna zezwolenia sądu opiekuńczego w ważniejszych sprawach*, „Pal.” 1989, nr 11–12, s. 45–46.

³⁸ Odmiennie P. Mazur, W. Nowak, *Sytuacja...*, *op.cit.*, s. 93–94.

³⁹ *Ibidem*, s. 96.

zawarta w art. 16 k.p.k. w poważnym stopniu łagodni negatywne skutki niezajomości prawa przez uczestników postępowania karnego. Kodeks postępowania karnego nakłada obowiązek informowania podejrzanego o jego uprawnieniach i obowiązkach przed pierwszym przesłuchaniem wymieniając je szczegółowo (art. 300 k.p.k.). Kolejne przepisy zawierają unormowania odnoszące się do kwestii stosowania instytucji prawa procesowego, np. art. 335 k.p.k., 341 k.p.k., które przy respektowaniu zasady rzetelnego procesu wymagają zgody lub braku sprzeciwu oskarżonego. Możliwość zastosowania tych rozwiązań, wskazanych przypadkowo, wymaga by podejrzanym lub oskarżonym był o nich poinformowany⁴⁰. Nie udzielenie oskarżonemu informacji o jego sytuacji procesowej, uniemożliwia samodzielne występowanie w sprawie i realizację prawa do obrony. Jest naruszeniem zasady informowania stron o ich sytuacji procesowej wyrażonej w art. 16 § 2 k.p.k., której funkcjonowanie związane jest z dyrektywą lojalności wobec stron i innych uczestników postępowania, a przez to także z prawem do rzetelnego procesu wyrażoną w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP i art. 6 ust. 1 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności⁴¹.

Jednak kodeks postępowania karnego nie przewiduje obowiązku informowania przedstawiciela ustawowego lub osoby sprawującej pieczę na ubezwłasnowolnionym lub nieletnim, o toczącym się postępowaniu karnym przeciwko niemu. Stąd też na organie procesowym ciąży szczególnie obowiązek powiadomienia osoby uprawnionej do podejmowania czynności na korzyść takiego oskarżonego, skoro ustawodawca, w treści art. 76 k.p.k. zapewnił dodatkową ochronę prawa do obrony. Praktyka dowodzi, że dokumentacja odnosząca się do stanu zdrowia podejrzanego w postępowaniu karnym nie jest gromadzona w sposób rzetelny, a gdy istnieją poważne wątpliwości co do sytuacji życiowej oskarżonego, związanej z jego stanem zdrowia psychicznego, nie są dokonywane czynności zmierzające do pełnych ustaleń w tym zakresie. Ustalenia te są istotne dla prawidłowego rozstrzygnięcia w sprawie i zapewnienia oskarżonemu sprawowania skutecznej obrony w procesie karnym. Stwierdzenie, że brak powiadomienia osoby sprawującej pieczę nad ubezwłasnowolnionym lub nieletnim nie może wywoływać ujemnych skutków dla uczestnika postępowania, nie jest wystarczające.

Szczególna sytuacja oskarżonego ubezwłasnowolnionego w procesie karnym wyrażająca się w tym, że może on w nim występować samodzielnie, pomimo faktycznych zaburzeń zdrowia psychicznego wymaga, by osoba sprawująca pieczę mogła wziąć udział w postępowaniu karnym. Niedojrzałość wiekowa oskarżonego nieletniego również uzasadnia jej udział. Sprawujący pieczę może wówczas podjąć działania procesowe. Działania te podlegają ocenie organu procesowemu i pozwalają jednocześnie na dokonanie właściwej oceny oświadczeń woli oskarżonego, bowiem jedynie osoba sprawująca pieczę ma pełną wiedzę o ubezwłasnowolnionym lub nieletnim. Udział takiej osoby w procesie karnym jest dodatkową gwarancją zapewnienia prawa do obrony, osobie dotkniętej zaburzeniami psychicznymi lub ułomnej z powodu niedojrzałości wiekowej. Przy niedostatkach wiedzy o stanie

⁴⁰ S. Stachowiak, *Zakres informacji procesowej przekazywanej podejrzanemu przed i w toku przesłuchiwania*, „Prok i Pr”, 2001, nr 3, s. 7–16.

⁴¹ Wyrok SN z 9 października 2008, II KK 196/08, OSN Prok i Pr 2009 nr 3.

zdrowia oskarżonego i jego sytuacji życiowej zachodzi obawa, że przedstawiciel ustawowy lub osoba sprawująca pieczę nie powiadomiony o toczącym się procesie karnym, nie będzie mógł podjąć skutecznych działań procesowych na korzyść oskarżonego.

Należy wnioskować *de lege ferenda*, wprowadzenie zapisu w kodeksie postępowania karnego o obowiązku informowania takiej osoby o toczącym się postępowaniu karnym wobec nieletniego lub ubezwłasnowolnionego i jej obowiązkowym udziale w procesie karnym. Będzie to gwarancją, że prawo do obrony takiego oskarżonego zostanie w pełni zachowane.